

ABSTRACT

of Asel Karataevna Mahadieva's thesis research
«Psychological and pedagogical support of overcoming stress in the system of relations «parent- autistic child» submitted in candidacy for a Doctor of Philosophy (PhD) degree majoring «8D011 (in 6D010300 Pedagogy and psychology)»

The relevance of research topic. In his annual message to the people of Kazakhstan, the first President of the Kazakhstan Republic Nursultan Nazarbayev emphasized the need to create a "barrier-free environment" for people with disabilities in various spheres of life. This process was supported by the acting President of the Kazakhstan Republic Kassym-Jomart Tokayev: "We need to be alert and pay attention to families raising children with special needs. We must create equal conditions for all citizens regardless to their needs »

The first triggers for the creation and development of an inclusive educational environment were laid with the adoption of the "Social protection of disabled people of the Kazakhstan Republic " Law and the "Education " Law Inclusive education is a promising direction of the education system, aimed at meeting the educational needs and training of every child, regardless to the characteristics of his development and taking into account all his needs. One of the priorities of the state program of education development for 2011-2020 is to develop a system of inclusive education to provide children's socialization and preparing them for life in the society.

According to the socio-psychological approach, family at any stage of social development is manifested in love, parents ' enthusiasm for children, in a favorable relationship between parents and children, which are jointly formed on the basis of combining a set of personal relationships that meet the criteria and values of this social group and society. The birth of a child with developmental disabilities in the family leads to a revision of family values, the interests of parents in the future, as well as family relations and the relationship of spouses to each other. All this can be aggravated by mutual misunderstanding, accusations from the spouses to each other, from the material side the lack of ,money for the treatment and rehabilitation of the child, which often leads to the stress and as a consequence to divorce.

Based on the analysis of psychological, pedagogical and methodological literature on the research topic, we came to the conclusion that scientists from far and near abroad, consider various aspects of the etiology of autism Bleuler E.; Kraepelin E. considered autism as a schizoid disorder, schizophrenia; Kanner L. considered autism as inhibition and retardation of human mental development; Freitag C. M., Trottier G., Srivastava L., Walker C. D. asked the question of the etiology of autism as a gene mutation; Levisohn R. M. linked autism with epilepsy; E. Minkowski considered autism as the loss of vital instincts and connection with life ("perte du"); J. Glatzel studied autism as the disorder in the information exchange between society and the individual; Arndt T. L., Stodgell C. J., Rodier P. M. and others conducted the study of autism as a change in the genetic,

neurological and cognitive spheres. To date, among scientists dealing with the etiology of autism, there is no consensus about what are the causes of autism.

Also, foreign scientists have developed screening tests M-CHAT (Toddlers Robins, Fein, & Barton) and autism diagnosis scales CARS(Schopler, Reichler & Renner); ADOS (Catherine Lord, Michael Rutter, Pamela C. Dilavore, Susan Risi 2000) for in time and effective diagnosis of autism.

Such foreign scientists as M. M. Bristol, E. Schopler (studies of stress manifestation in families of autistic children), T. Keller, J. Ramisch, M. Carolan studied the issues of peculiarities of relationships between autistic children and fathers raising them; Iranian scientists M. Kousha, H. A. Attar, Z. Shoar studied the issues of stress manifestation, depression and changes in the quality of life among mothers of autistic children; the issues of relationships between siblings (brothers and sisters) of autistic children were scientists like H. kovshoff, K. Cebula, H-W. J. Tsai, R. P. Hastings.

Such Russian scientists as V. E. Kagan, S. S. Mnukhin, A. E. Zelenetskaya, D. I. Isaev, K. S. Lebedinskaya, O. S. Nikolskaya, E. R. Baenskaya, M. M. Liebling studied autism, autism spectrum disorders, the causes of its manifestation, socialization and psychological and pedagogical work with autist children.

Among Russian scientists E. M. Mastyukova, A. G. Moskovkina, V. V. Tkacheva were engaged in family education of children with developmental delays; L. S. Pechnikova, T. N. Vysotina studied the question of the peculiarities of relationships between mothers and autistic children; Tkacheva V. V., I. B. Karvasarskaya developed technologies for providing psychological assistance to families of children with developmental disabilities

Nowadays, scientists (V. E. Kagan, K. S. Lebedinskaya, F. Appe, T. Peters, etc.) consider autism separately from schizovrenia, without comparing or equating these two diagnoses. S. J. Rogers, J. Dawson, L. A. Wismara; Barbera Mary Linch, Tracy Rasmus; T. Peters; Schramm Robert; Delaney Tara; Ron Leaf, John Mcacon were engaged in research on the psychological and pedagogical development of autistic children. Their work is a proof that the systemic, organized and continuous educational and developmental work leads to the improvement of the conditions and gives better results in rehabilitation of autistic children.

The analysis of the scientific literature of Kazakhstan scientists on the topic of the study showed that such scientists as A. B. Aitbayeva, A. A. Baitursynova, A. T. Yskakova, Z. A. Movkebaeva, R. A. Suleimenova, I. A. Oralkanova, S. Z. Aubakirova, E. I. Burdina were engaged in the research works made in the area of inclusive education. Questions of social and psychological support of disabled people with neuropsychiatric diseases in homecare system were managed by M. P. Kabakova, A. Zh. Aplashova, B. A. Mataev; E. N. Zhumankulova in her work considered the organization of social directed on children with special needs. Psychophysiological research on the early screening of the changes in child development found a reflection in works of such scientists as R. A. Suleimenova, Schwa, Erskine K., R. K. Aitzhanova.

G. K. Aikynbayeva, B. B. Kashkhynbay, A. A. Nauryzbayeva studied the issues of psychophysiological features of children diagnosed with autism;

Kudysheva A. A. in her works described the issues of psychological and pedagogical assistance to children diagnosed with early childhood autism.

Analysis of these psycho-pedagogical and methodological literature on the research topic showed the following contradiction between insufficient studies of methodological basis "parent- autistic child" relations system and overcoming the stress arised in the relationship between parents and autistic childdren and the lack of developed approaches to adaptation of autistic children to life through the family in the modern practice of education.

The analysis of psychological and pedagogical literature and the above mentioned contradictions predetermined the choice of the research topic: "Psychological and pedagogical support of overcoming stress in the system of relations "parent- autistic child ".

Research aim is the theoretical justification of overcoming stress in the system of relations "parent- autistic child " and experimental verification of the proposed model's effectiveness

Research object is the stress in the system of relations «parent- autistic child»

Research subject is psychological and pedagogical support of overcoming stress in the system of relations «parent- autistic child»

The hypothesis of the study: if the psychological and pedagogical support of overcoming stress in the system of "parent- autistic child" will be based on the proposed model, developed on the basis of the analysis of psychological and pedagogical aspects of the relationship between parents and autistic children, then the system of relations "parent- autistic child " will be restored, as parents will use effective coping strategies in overcoming stress.

On the bases of the research aim and hypotheses the following research tasks were pointed out:

1 To substantiate the theoretical foundations and psychological and pedagogical aspects of the relationship between parents and autistic children;

2 To analyze the approaches to the implementation of the system of relations «parent-child autistic»;

3 To study the causes of stress in the system of relations «parent- autistic child» and to determine the «coping strategies» parents use;

4 To develop psychological and pedagogical model of support for overcoming stress in the system of relations «parent- autistic child»;

5 To develop criteria and compile diagnostic tools for determining stress in the system of «parent- autistic child» relationships;

6 To interpret the data obtained as a result of experimental work.

Theoretical and methodological research bases:

– conceptions and ideas of studying autism, autistic spectrum disorders (T. Peters, K. Gilberg, V. Kagan, K. Lebedinskaya, V. Bashina, O. Nikolskaya, etc.);

– systemic approaches to the study of family, family relations (A. Turnbull, E. Fromm, A. Adler, A. Varga, Zh. Koyanbayev, S. Uzakbayeva, E. Zhzhmataeva, etc);

– conceptions and ideas of views on family relations of parents having children with special needs (E. Silyaeva, Farber, I. Karvasarovskaya, T. Vysotina, K. A. Mikhilchenko, I. Mamaychuk, L. Pechnikova, M. Seligman, etc.).

Research methods:

– theoretical analysis of scientific, psychological-pedagogical and special literature on the research problem; analysis of legislative and regulatory documents on the implementation of inclusive and special education;

– for experimental work, ещѣ выашты stress in the system of relations "parent- autistic child " the following diagnostic tools were used: "Coping of behavior in stress" (S. Norman, D. F. Endler, D. A. James, M. I. Parker)," Diagnosis of child-parent relations " (A. Y. Varga, V. V. Stolin); Lazaurus' coping test; test-questionnaire study of parental attitudes PARI. The statistical data processing program SPSS 19 was used to interpret the obtained data.

Research stages:

The 1st stage (2016-2017) the theoretical analysis of psychological and pedagogical literature on the study of foreign and Kazakh authors was carried out; the current state of the research problem was studied: the psychological and pedagogical aspects of the study of the parent-child autistic relationship were determined. The scientific and conceptual apparatus of the study was determined, a ascertaining experiment was conducted.

The 2nd stage (2017-2018) The second phase of the study examined coping strategies used to overcome stress in the relationships of parents and children with autism. The data obtained were interpreted. On the basis of the obtained data and their interspritation, a psychological and pedagogical model of stress management support in the system of parent-child autistic relations was developed. Work was carried out with the parents of the experimental group on the basis of the proposed model.

The 3^d stage (2018-2019) tested the effectiveness of the developed models followed by analysis and generalization of scientific-pedagogical results, carried out the mathematical processing, generalization and systematization of the obtained results, formulated conclusions on the results of research, issued the text of the thesis.

Eesearch area (base): B. Utemuratov's private charitable Foundation (center of autistic children "Asyl Miras") Nur-Sultan, NGO "Tamshy-PVL" center of autistic children Pavlodar.

Research scientific novelty:

- the theoretical foundations and psychological and pedagogical aspects of relations between parents and autistic children are substantiated, which allowed to reveal the essence of the concept "system of relations «parent- autistic child»;

- the approaches of adaptation of children in the system of relations «parent- autistic child»;

- the reasons for the manifestation of stress in the system of relations «parent- autistic child» are substantiated, the coping strategies used by parents for its predoloeniya are determined ;

-the psychological and pedagogical model of support of overcoming of stress in the system of relations «parent- autistic child» is developed;

- experimentally tested the effectiveness of the developed psychological and pedagogical model of support overcoming stress in the system of relations «parent- autistic child» and developed guidelines for its use; developed diagnostic criteria and compiled diagnostic tools for determining stress in the system of relations «parent- autistic child».

The theoretical significance of the research is to enrich the theory and practice of inclusive and special education with new knowledge about the psychological and pedagogical features of families raising autistic children, the causes of stress in these relationships and coping strategies used to overcome it.

The practical significance of the research is that the theoretical provisions, conclusions, scientific and methodological recommendations developed in it can be used in the work of centers providing social, psychological and pedagogical support to families raising autistic children.

In the process of research developed:

- psychological and pedagogical model of support for overcoming stress in the system of relations «parent- autistic child»;

- educational tutorial «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңудің психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу», recommended for use by professionals (speech pathologists, teachers, psychologists) and parents of autistic children.

States endured for defence:

1 Theoretical foundations and psychological and pedagogical aspects of relations between parents and autistic children, which allowed to reveal the essence of the concept of system of relations «parent- autistic child».

The system of relations «parent- autistic child» is a system process that requires a special perception of the child's parents in essence, the support of psychological and pedagogical orientation of the child's development throughout life, interaction, cohesion, tolerance on the part of parents;

2. Approaches to the adaptation of children in the system of «parent- autistic child» relations: the model of early intervention «Denver»; Applied behavior analysis (ABA), «Assessment of basic learning skills and language acquisition» (ABLLS-R), «Joint attention, symbolic play, participation and regulation» (Jasper);

3. Stress and its manifestations are reduced, coping strategies used by parents to overcome It in the system of relations «parent- autistic child»;

4. Psychological and pedagogical model of support for overcoming stress in the system of relations «parent- autistic child», consisting of the following areas of work-dionostics, counseling, psychological and pedagogical correction and repressive work with parents of children;

5. Diagnosticheskie criteria and instrumentary definition of stress in the relationship «parent- autistic child» ;

6. The results of experimental verification of the effectiveness of the developed psychological and pedagogical model of support for overcoming stress in the system of relations «parent- autistic child».

The validity and reliability of research results due to initial methodological and theoretical positions of the author, using theoretical and empirical methods of research, adequate set in the study objectives, internal harmony and consistency of the logic of the study; processing of the obtained experimental results by methods of mathematical statistics; confirmation of the hypothesis of the study its results.

Approbation and implementation of research results: presented at three international scientific-theoretical and scientific-practical conferences- (Pavlodar, Astana, Almaty), in journals recommended by the Committee for control in the field of education and science of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan-3 articles (PSU Vestnik, Series «Pedagogical»; Bulletin of ENU series «Pedagogical», Bulletin of EAGI series «Pedagogy and Psychology»), foreign scientific and practical conferences - 1 article (Mogiliev, Belarus), 2 articles in the international journal with non-zero impact factor, in base Thomson Reuters (ISI Web of Knowledge, Thomson Reuters), Scopus, 1 teaching aid.

Dissertation structure: the dissertation consists of an introduction, three parts, conclusion, list of references and appendices.

In introduction: relevance of the theme is the contradiction and the research problem, defines the purpose, object, subject, hypothesis and objectives of scientific research, theoretical and methodological basis of the study, its methods, stages and basis of the research, shows the novelty, the theoretical and practical significance of the work, the provisions for the protection, testing and implementation of the results.

In the first part «Methodological foundations of the study of the system of relations «parent- autistic child» theoretical foundations and psychological and pedagogical aspects of relations between parents and autistic children were studied, approaches to work with autistic children in the system of relations «parent- autistic child» justified.

In the second part «General concepts of «stress» and «coping strategies» in the parent-child autistic relationship system. Modern issues» the concept of «stress», «coping strategy» identified the causes of the manifestations of stress in the relationship «parent- autistic child» has been studied, the psycho-pedagogical support model of coping stress in the relationship «parent-child autistic» was developed

In the third part «Experimental study of stress in the system of relations «parent- autistic child» diagnosis criteria of determining stress in the system of relations «parent- autistic child» were developed and diagnostic tools were compiled; an experiment was conducted and interpretation of the data were held, tested the effectiveness of psychological and pedagogical model of spending time overcoming stress in the system of relations «parent- autistic child».

In conclusion, the results of the study are summarized, the conclusions of the experimental work are presented.

Practical materials of the research are presented **in the appendices.**

Махадиева Асель Каратаевнаның

«8D011 – «Педагогика және психология бағыты (6D010300 – Педагогика және психология) мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңуді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу» диссертациялық

жұмысының

АҢДАТПАСЫ

Зерттеу өзектілігі. Еліміздің тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстан Халқына Жолдауында, мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға арналған «кедергісіз орта» қалыптастыруға зор мән берілуге тиіс екендігін баса айтты. Бұл үрдісті Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев та қолдап, «Қамқорлығында мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасыларға ерекше көңіл бөлінуі тиіс. Біз ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін бірдей мүмкіндік жасауға міндеттіміз» – деді.

Дамуында ауытқуы бар, ерекше балаларға қолдау көрсетуде Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңының, "Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы" Заңының қабылдануымен елімізде инклюзивті білім беру жүйесін қалыптастыру мен дамытудың құқықтық алғышарттары құрылды. Инклюзивті білім беру әрбір баланың білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған барлық балаларды оқытудың перспективалық жүйесі болып табылады, бұл ретте әлеуметтендіру мүмкіндігін кеңейте отырып және оларды кейіннен қоғамға енгізу үшін алғышарттар жасай отырып, инклюзивті білім беру жүйесін дамыту 2011-2020 жылдарға арналған білім беруді дамыту мемлекеттік бағдарламасының басым бағыттарының бірі болып табылады.

Әлеуметтік-психологиялық көзқарас тұрғысынан алғанда отбасы қоғамдық дамудың қай кезеңінде болмасын, сол қоғамның әлеуметтік тобының тиісті өлшемдеріне және құндылықтарына сәйкес келетін тұлғалық қатынастар жиынтығының бірлестігі негізінде бірлесіп қалыптасатын өзара ерлі-зайыптыларды, ата-аналардың балаларға, балалардың ата-аналарға және өзара сүйіспеншілінде, үйірлігінде көрініс табады десек, отбасында дамуында ауытқуы бар баланың дүниеге келуі, ата-ананың болашаққа деген мақсат-мүддесін, отбасы құндылықтарын қайта қарастыруға алып келеді. Отбасылық қарым-қатынас, ерлі-зайыптылардың бір-біріне деген көзқарастары да өзгеріске ұшырайды. Бірін-бірі түсінбеушілік, кіналау, баланы емдетуге материалдық жағдайдың жетіспеушілігі, стрестік күйге түсіріп, ажырасуға да әкеліп жатады.

Жоғарыда орындауға тиісті құжаттарды негізге ала отырып, біздің зерттеуіміздің тірегі аутист бала мен ата-ана қарым-қатынасының жағдайына қатысты тұжырымдарды талдап, жүйесі мен стресті жеңудің психологиялық-педагогикалық тағылымын саралау барысында әдіснамалық негізді құру көкейкесті мәселе екеніне мән бердік.

Біздің зерттеуімізге қатысты жазылған еңбектерді талдауда алыс, жақын шетелдік, ресейлік ғалымдардың аутизм этиологиясын түрліше

аспектілерін қарастырғандығын көрсетіп береді: Bleuler E., Kraepelin E. аутизмді шизоидты бұзылыс, шизофрения деп анықтаса; Kanner L. аутизм - ақыл-ой дамуының кері кетуі, тежелуі. Freitag С.М., Trotter G., Srivastava L., Walker С.Д. т.б. гендік мутация, Levisohn P.M. эпилепсиямен байланыстырады, E. Minkowski аутизм «виталды» инстинктінің («perte du») өмірмен шынайы қарым-қатынасты жоғалту; J. Glatzel тұлға мен әлеуметтік орта арасындағы ақпарат алмасудағы қиындықтар; Arndt T.L., Stodgell С.Ж., Rodier P.M. т.б. ғалымдар генетикалық, когнитивті және жүйке жүйесіндегі бұзылыстар т.б. Дегенмен күні бүгінге дейін аутизмнің этиологиясына нақты нүкте қойылмады.

Сондай-ақ, аутизм диагнозын дәл қоюға көмек беретін скринингтік тест М-CHAT (Toddlers Robins, Fein, & Barton) және аутизмді диагностикалауға арналған бақылау шкалалар - CARS (Schopler, Reichler & Renner); ADOS (Catherine Lord, Michael Rutter, Pamela C. Dilavore, Susan Risi 2000) пайда болды.

Аутист бала мен ата-ана қарым-қатынасына ресейлік ғалымдар атап айтсақ, дамуында ауытқулары бар балалардың отбасылық тәрбиесін Е.М. Мастюкова, А.Г. Московкина, В.В. Ткачева; аналардың аутист балаға қарым-қатынасының ерекшеліктерін Л.С. Печникова; Т.Н. Высотина; дамуында ауытқулары бар балалардың отбасыларына психологиялық көмек көрсету технологияларын В.В. Ткачева, И.Б. Карвасарская, шетел ғалымдарының зерттеулерінде аутист балаларды тәрбиелеп отырған отбасында стрестік жағдайы М.М. Bristol, Е. Schopler; аутистік спектр бұзылысы бар бала мен әке арасындағы қатынасы Т. Keller, J. Ramisch, М. Carolan; аутист баланы тәрбиелеп отырған ирандық аналардағы стресс, депрессия және өмір сүру сапасы М. Kousha, Н.А. Attar, Z. Shoar; аутист бала мен бауырларының арасындағы қарым-қатынас Н. Kovshoff, К. Sebula, W.J. Tsai, R.P. Hastings анықталған.

Ресейде В.Е. Каган, С.С. Мнухин, А.Е. Зеленецкая, Д.И. Исаев, К.С. Лебединская, О.С. Никольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг т.б. ғалымдар ерте балалық аутизмін анықтауда зерттеулер жүргізді.

Бүгінгі күні ғалымдар (В.Е. Каган, К.С. Лебединская, Ф. Аппе, Т. Питерс т.б.) аутизмді шизофрениядан бөліп қарастыруда. Аутист балаларды педагогикалық-психологиялық дамытуға арналған бірқатар еңбектер (С.Дж. Роджерс, Дж. Доусон, Л.А. Висмара; Barbera Mary Linch, Tracy Rasmussen; Т. Питерс; Шрамм Роберт; Делани Тара жарық көрді. Бұл өз кезегінде аутист балаларға оқыту-тәрбие процесі үздіксіз жүргізілген жағдайда, түзетуге келетінін дәлелдейді.

Қазақстандық ғалымдардың еңбектеріне шолу жасайтын болсақ инклюзивті білім беру бойынша А.Б. Айтбаева, А.А. Байтурсынова, А.Т. Искакова, З.А. Мовкебаева, Р.А. Сулейменова, И.А. Оралканова, С.Ж. Аубакирова, Е.И. Бурдина зерттеулер жүргізсе, М.П. Кабакова, А.Ж. Аплашова, Б.А. Матаев авт. бірлестікте психоневрологиялық аурулары бар мүгедектерге үйде қызмет көрсету жағдайында әлеуметтік-психологиялық сүйемелдеу, ауытқуы бар балалармен әлеуметтік жұмыс

ұйымдастырудың әдістемелік құралын Е.Н. Жуманкулова, ерте жастағы балалардың психофизиологиялық бұзылыстары скринингі Р.А. Сүйлейменова, Ә.Қ. Ерсарина, Р.К. Айтжанова; аутизм диагнозы қойылған балалардың психологиялық ерекшеліктерін Г.Қ. Айқынбаева, Б.Б. Қашхынбай, А.А. Наурызбаева авторлық бірлестікте, ерте балалық аутизмі синдромы бар балаларға психологиялық-педагогикалық көмек көрсету А.А. Кудышева зерттеген. Көріп отырғанымыздай Қазақстанда аутизм мәселесі жете зерттелмеген.

Жоғарыда аталған еңбектерді теориялық тұрғыдан талдау барысында мәселені кешенді зерттеуде «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынасы мәселесінің жүйесінде **бірқатар шешілмеген қайшылықтар** анықталды:

1 «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесінің әдіснамалық негізінің жеткілікті зерделенбеуі.

2 Аутист баланың өмірге отбасы көмегімен бейімделуіне қатысты амалдардың қарастырылмауы.

3 Ата-ана мен аутист бала қарым-қатынасында туындайтын стресті жеңу жұмыстарының зерделенбеуі.

Осы қарама-қайшылықтың шешімін іздестіру бізге зерттеу проблемамызды анықтауға және тақырыпты **«Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңуді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу** деп таңдауымызға негіз болды.

Зерттеудің мақсаты – «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңудің теориялық негізін анықтау және ұсынылған модельді эксперименттік тәжірибеден өткізу.

Зерттеудің нысаны – «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресс.

Зерттеудің пәні – «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңудің психологиялық және педагогикалық тағылымы.

Зерттеудің ғылыми болжамы: Егер, ата-ана мен аутист бала қарым-қатынасындағы психологиялық-педагогикалық аспектілерді саралау негізінде «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңудің психологиялық – педагогикалық моделі ұсынылып тәжірибеден өтілсе, **онда** «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесі орнығып, олардың арасында туындайтын стресті жеңу үшін қолданылатын копинг стратегиялары түзіледі.

Зерттеудің мақсаты мен болжамы төмендегі **міндеттердің** шешілуін нақтылады:

1 Ата-ана мен аутист бала қарым-қатынасының теориялық негіздері мен психологиялық-педагогикалық аспектілерін анықтау;

2 «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесінің іске асырылуындағы амалдарды құру;

3 «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресс және оның салдарын жіктеу, ата-аналарда қолданылатын копинг стратегияларды анықтау;

4 «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңудің психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу моделін құрастыру;

5 «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті анықтау әдістері мен критерийлерін ұсыну;

6 Ғылыми эксперименттің ұйымдастырылуы мен интерпретациясын түзу.

Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздері:

– аутизм, АСБ зерттеу мәселесінің психологиялық-педагогикалық тұғырлары (В. Каган, К. Лебединская, В. Башина, О. Никольская, Т. Питерс, К. Гилберг және т.б.);

– отбасы талдауына жүйелі көзқарас (Ж. Қоянбаев, С. Ұзақбаева, Е. Жұматаева, А. Турнбул, Э. Фромм, А. Адлер, А. Варга және т.б.);

– стресске қатысты тұжырымдамалар (У. Кеннон, Г. Селье, Р. Лазарус т.б.)

– ерекше балаларды тәрбиелелеп отырған ата-аналардың отбасылық қарым-қатынас тұғырлары (Е. Силяева, Фарбер, И. Карвасаровская, Т. Высотина, К.А. Михальченко, И. Мамайчук, Л. Печникова, М. Seligman т.б.).

Зерттеу әдістері:

– зерттеу мәселесі бойынша психологиялық-педагогикалық және арнайы әдебиеттерге; мүмкіндігі шектеулі балалардың құқықтарын қорғайтын; инклюзивті білім беру жүйесін жүзеге асыру саласындағы заңнамалық және нормативтік құжаттарға талдау;

– «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті анықтау үшін келесі диагностикалық құралдар қолданылды: «Стрестік жағдайдағы копинг-мінез-құлық» (С. Норман, Д.Ф. Эндлер, Д.А. Джеймс, М.И. Паркер), «Ата-аналық қатынасты диагностикалау» (А.Я. Варга, В.В. Столин) әдістемелері; «Лазарустың копинг» тесті; «Ата-аналық ұстаным мен реакцияны өлшеу» (PARI) сауалнамасы. Сонымен қатар, эксперименттік зерттеу нәтижелерін сандық жағынан өңдеуде SPSS 19 бағдарламасы қолданылды.

Зерттеу кезеңдері:

1-кезең (2016-2017) Зерттеу тақырыбы бойынша әдебиеттерге талдау жасалып, «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесінің педагогикалық-психологиялық аспектілері белгіленіп, аутист балаларды тәрбиелеп отырған отбасындағы стресс және оның салдары талқыланды; стресті жеңудегі ата-аналардың қолданатын копинг стратегиялары анықталды. Зерттеу мақсаты мен міндеттері, нысаны мен пәні және зерттеудің ғылыми болжамы нақтыланып, анықтау эксперименті жүргізілді.

2-кезең (2017-2018) Стресті жеңудегі ата-аналардың қолданатын копинг стратегиясы мен аутист бала қатынасының өзара байланысын анықтау үшін статистикалық өңдеу жүргізілді. Эксперименттік зерттеуден алынған нәтижелерге сүйене отырып, «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу моделі негізінде эксперименталды топпен жұмыс қайта жүргізілді.

3-кезең (2018-2019) Ұсынылған модель негізінде эксперименталды топпен жұмыс жүргізілгеннен кейін, тиімділігін анықтау үшін екінші реттік эксперимент жүргізіп, алынған нәтижелері салыстырылды. Зерттеу барысында тұжырымдалған модельдің тиімділігі, эксперименттік тексерудің нәтижелері жалпыланып, алынған нәтижелердің сапалық және сандық талдаулары жасалды. Жасалған зерттеу жұмыстары бойынша қорытындылар қарастырылып, пайдаланылған әдебиеттер тізімі жүйеге келтіріліп, диссертациялық жұмыс талаптарға сай рәсімделді.

Эксперименттік зерттеу базасы: эксперименттік жұмыс Б. Өтемұратов жеке қоры, «Асыл Мирас» аутист балаларға арналған орталығында (Нұр-Сұлтан қ.), «Тамшы-PVL» (Павлодар қ.) балалар орталығында жүргізілді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

– ата-ана мен аутист бала қарым-қатынасының теориялық негіздері мен психологиялық-педагогикалық аспектілері сараланып, «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесі» ұғымы анықталды;

– «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесінің іске асырылуындағы амалдары айқындалды;

– «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресс және оның салдары жіктелініп, ата-аналардың қолданатын копинг стратегиялары сараланды;

– «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңудің психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу моделі құрастырылды;

– қолданылған диагностикалық құралдар мен критерийлерді жүйелеу негізінде өткізілген эксперимент нәтижелерін талдау арқылы, «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңудің психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу моделінің тиімділігі дәлелденіп, оны пайдалануға қатысты ұсыныстар берілді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы аутист балаларды тәрбиелеп отырған отбасылардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері туралы түсініктерді кеңейту, аталған қарым-қатынаста стрестің пайда болу себептерін анықтауда және оны жеңу үшін пайдаланылатын копинг стратегияларды анықтауда.

Зерттеудің тәжірибелік маңызы «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі пайда болатын стресті анықтау үшін қолданылатын диагностикалық құралды және критерийлерді ұсынуда. Сондай-ақ, «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңудің психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу моделін құруда және оның негізінде «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңуді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу» әдістемелік құралын әзірлеуде.

Зерттеуде әзірленген теориялық қағидалар, қорытындылар мен ұсыныстар аутист баламен және аутист баласы бар отбасымен әлеуметтік, психологиялық-педагогикалық қызмет көрсету орталықтарында жұмыс

жасайтын педагог, психолог, дефектолог мамандарға ата-аналарға кеңес беруде және ғылыми жұмыстар жүргізу үшін қолдануға болады.

Қорғауға ұсынылатын тұжырымдар:

1 Ата-ана мен аутист бала қарым-қатынас жүйесі теориялық негіздері мен психологиялық-педагогикалық аспектілері сараланып, «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесі» ұғымы;

«Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесі - ол ерекше баланы бар болмысымен қабылдау, баланы дамытуда өмір бойы психологиялық-педагогикалық бағыт-бағдар беруде сүйемелдеу, өзара әрекеттестікті, берлестікті, шыдамдылықты талап ететін жүйелі процесс;

2 «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесінің іске асырылуындағы амалдары: Ерте араласудың «Денверлік» моделі, «Қолданбалы мінез-құлық талдамасы» (АВА), «Сөйлеу машықтары мен оқыту машықтарын бағалау» (ABLLS-R) және Jasper амалдары;

3 «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресс және оның салдары, стресті жеңу үшін ата-аналарға қолданылатын копинг стратегиялары;

4 Диагностика, кеңес беру, психологиялық-педагогикалық түзету, ата-анамен ағартушылық жұмыс бағыттарынан тұратын «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңудің психологиялық-педагогикалық моделі;

5 «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті анықтау үшін қолданылатын диагностикалық құралдар мен критерийлер;

6 «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңудің психологиялық-педагогикалық моделінің тиімділігін анықтау экспериментінің нәтижелері.

Зерттеу нәтижелерінің дәлелдігі және негізділігі автордың педагогикалық-психологиялық зерттеуінің негізділігімен, диссертация тақырыбы бойынша педагогикалық-психологиялық және әдістемелік әдебиеттерінің талдауымен, зерттеу тақырыбына сәйкес және өзара байланыстағы теориялық және эмпирикалық әдістердің нақты қолданылуымен, эксперимент бағдарламасының педагогикалық мақсатқа сәйкестігімен, олардың тиімділігін эксперимент жүзінде бастапқы және соңғы нәтижелердің қорытындылануымен қамтамасыз етіледі.

Зерттеу нәтижесін сынақтан өткізу және ендіру зерттеудің негізгі қағидалары ғылыми баяндама түрінде халықаралық және республикалық ғылыми-практикалық конференцияларда – 3 мақала (Павлодар, Астана, Алматы), Қазақстан Республикасының білім және ғылым Министрлігінің білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті ұсынған журналдарда – 3 мақала (ПМУ Хабаршысы, «Педагогика» сериясы; ЕҰУ Хабаршысы «Педагогика» сериясы, ЕАГИ Хабаршысы «Педагогика және Психология» сериясы), шетелдік халықаралық-ғылыми практикалық конференцияда - 1 мақала (Могилиев, Белорусь), 2 мақала - Томсон Рейтер (ISI Web of Knowledge, Thomson Reuters) компаниясының ақпараттық базасының деректері бойынша нөлдік емес импакт-факторға ие немесе Scopus

компаниясының деректер базасына кіретін халықаралық ғылыми журналда жарық көрген. 1 әдістемелік құрал жарияланған.

Диссертацияның құрылымы: диссертация кіріспеден, үш тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшалардан тұрады.

Кіріспеде зерттеудің көкейкестілігі негізделіп, мақсаты мен міндеттері, зерттеудің нысаны мен пәні, болжамы, әдіснамалық негіздері, әдістері мен негізгі кезеңдері, теориялық және практикалық маңыздылығы, ғылыми жаңалығы анықталды және қорғауға ұсынылатын қағидалар айқындалып, зерттеу барысында қолданылған әдіс-тәсілдер сипатталды.

«Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесінің зерттелу әдіснамалық негізі» деп аталатын бірінші тарауда ата-ана мен аутист бала қарым-қатынасының теориялық негіздері анықталып, «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесінің психологиялық-педагогикалық аспектілері сараланып; «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесінің іске асырылуындағы амалдары құрылды.

«Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресс және копинг стратегия туралы жалпы концепциялар. Мәселенің қазіргі жағдайы» деп аталатын екінші тарауда «стресс» және «копинг стратегия» түсініктерін анықтаудағы тұғырлары сипатталып, «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресс және оның салдары жіктеліп; «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңудің психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу моделі жасалды;

«Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңуді эксперименттік зерттеу» атты үшінші тарауда «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті анықтау әдістері мен критерийлері ұсынылып; ғылыми эксперимент ұйымдастырылып және интерпретациясы түзіліп, «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңуді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу моделінің тиімділігі эксперименттік тұрғыдан негізделді.

Қорытындыда жүргізілген зерттеудің теориялық және практикалық нәтижелері жинақталды, негізгі қорытындылары тұжырымдалды.

Қосымшада зерттеудің практикалық материалдары ұсынылды.

АННОТАЦИЯ

диссертационной работы Махадиевой Асель Каратаевны
«Психолого-педагогическое сопровождение преодоления стресса в системе
отношений «родитель-ребенок аутист», представленной на соискание
степени доктора философии (PhD) по направлению
«8D011 (специальности 6D010300 – Педагогика и психология)»

Актуальность темы исследования. В своем ежегодном Послании народу Казахстана первый президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев подчеркнул необходимость создания «безбарьерной среды» для людей с ограниченными возможностями в различных сферах жизни. Этот процесс был поддержан действующим президентом Республики Казахстан Касым-Жомартом Токаевым: «Необходимо уделить особое внимание семьям, воспитывающим детей с особыми потребностями. Мы должны создавать равные условия всем гражданам не зависимо от их потребностей»

Первые предпосылки к созданию и развитию инклюзивной образовательной среды были положены с момента принятия Закона «О социальной защите инвалидов Республики Казахстан» и Закона «Об образовании». Инклюзивное образование является перспективным направлением системы образования, направленной на удовлетворение образовательных потребностей и обучения каждого ребенка вне зависимости от особенностей его развития и с учетом всех его потребностей. При этом одним из приоритетных направлений государственной программы развития образования на 2011-2020 годы является развитие системы инклюзивного образования с расширением возможностей социализации ребенка и созданием предпосылок для его последующего вхождения в общество.

С точки зрения социально-психологического подхода, семья на любом этапе общественного развития проявляется в любви, увлеченности родителей детьми, в благоприятном отношении между родителями и детьми, которые совместно формируются на основе объединения совокупности личностных отношений, соответствующих критериям и ценностям данной социальной группы общества. Рождение ребенка с отклонениями в развитии в семье приводит к пересмотру семейных ценностей, интересов родителей в будущем, так же, пересмотру подвергаются как семейные отношения, так и отношения супругов друг к другу. Все это может усугубиться взаимным недопониманием, обвинениям со стороны супругов друг к другу, с материальной стороны отсутствием средства на лечение и реабилитацию ребенка, что чаще всего приводит к проявлению стресса и как следствие разводу.

Основываясь на вышеперечисленных документах, мы обратили внимание, что основой нашего исследования является проблема формирования методологической основы при анализе психолого-педагогического опыта преодоления стресса в системе взаимоотношений родителей и детей аутистов.

На основе анализа психолого-педагогической и методической литературы по вопросам исследования мы пришли к выводу о том, что ученые дальнего, ближнего зарубежья, рассматривают различные аспекты этиологии аутизма Bleuler E., Краепелин E. рассматривали аутизм как шизоидное расстройство, шизофрения; Kanner L. рассматривал аутизм как торможение и отставание умственного развития человека; Freitag C.M., Trotter G., Srivastava L., Walker C.D. задавались вопросом этиологии аутизма как генной мутации; Levisohn P.M. связывал аутизм с эпилепсией; E. Minkowski рассматривал аутизм как потерю жизненно важных «витальных» инстинктов и связи с жизнью («perte du»); J. Glatzel изучал аутизм с точки зрения осложнения обмена информацией между обществом и личностью; Arndt T.L., Stodgell C.J., Rodier P.M. и др. проводили исследование аутизма как изменения генетических, нейробиологических и когнитивных сферах. До настоящего времени среди ученых занимающихся вопросом этиологии аутизма нет единого мнения по поводу причины проявления данного состояния у детей.

Так же зарубежными учеными были разработаны скрининг-тесты M-CHAT (Toddlers Robins, Fein, & Barton) и шкалы диагностики аутизма CARS (Schopler, Reichler & Renner); ADOS (Catherine Lord, Michael Rutter, Pamela C. Dilavore, Susan Risi 2000) для своевременной и эффективной диагностики аутизма.

Вопросами семейного воспитания детей аутистов занимались такие зарубежные ученые как M.M. Bristol, E. Schopler (исследования вопросов проявления стресса в семьях воспитывающих детей аутистов), T. Keller, J. Ramisch, M. Carolan исследовали вопросы особенностей взаимоотношений детей аутистов и отцов, воспитывающих их; иранские ученые M. Kousha, H.A. Attar, Z. Shoag изучали вопросы проявления стресса, депрессии и изменения качества жизни среди матерей детей аутистов; вопросами взаимоотношений сиблингов (братьев и сестер) детей аутистов занимались такие ученые как H. Kovshoff, K. Cebula, H-W.J. Tsai, R.P. Hastings.

Изучением аутизма, расстройств аутистического спектра, вопросами причин его проявления, социализации и психолого-педагогической работы с аутистами занимались такие Российские ученые как В.Е. Каган, С.С. Мнухин, А.Е. Зеленецкая, Д.И. Исаев, К.С. Лебединская, О.С. Никольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг.

Среди Российских ученых Е.М. Мастюкова, А.Г. Московкина, В.В.Ткачева занимались вопросами семейного воспитания детей с задержкой в развитии; Л.С. Печникова, Т.Н. Высотина изучали вопрос особенностей взаимоотношений между матерями и детьми аутистами; В.В. Ткачева., И.Б. Карвасарская разрабатывали технологии оказания психологической помощи семьям детей с отклонениями в развитии.

В настоящее время ученые (В.Е. Каган, К.С. Лебединская, Ф. Аппе, Т. Питерс и др.) рассматривают аутизм отдельно от шизофрении, не сопоставляя и не приравнивая эти два диагноза. С.Дж. Роджерс, Дж. Доусон, Л.А. Висмара; Barbera Mary Linch, Tracy Rasmus; Т. Питерс; Шрамм Роберт;

Делани Тара; Рон Лиф, Джон Макэкон занимались исследованиями вопросов психолого-педагогического развития детей аутистов. Их работы являются доказательством того, что при системно-организованной и непрерывной учебно-воспитательной и развивающей работе возможно улучшение состояния и реабилитация детей аутистов.

Анализ научной литературы Казахстанских ученых по теме исследования показал, что вопросами организации инклюзивного образования занимались такие ученые как А.Б. Айтбаева, А.А. Байтурсынова, А.Т. Искакова, З.А. Мовкебаева, Р.А. Сулейменова, И.А. Оралканова, С.Ж. Аубакирова, Е.И. Бурдина. Вопросы социально-психологического сопровождения инвалидов с психоневрологическими заболеваниями в условиях ухода на дому исследовали М.П. Кабакова, А.Ж. Аплашова, Б.А. Матаев; Е.Н. Жуманкулова в своей работе рассматривала вопросы организации социальной работы с детьми с особыми потребностями. Исследования раннего психофизиологического скрининга изменений в развитии ребенка нашли отражение в работах таких ученых как Р.А. Сүйлейменова, Ә.К. Ерсарина, Р.К. Айтжанова. Г.Қ. Айкынбаева, Б.Б. Кашхынбай, А.А. Наурызбаева занимались изучением вопросов психофизиологических особенностей детей с диагнозом аутизм; Кудышева А.А. в своих работах описывала вопросы психолого-педагогической помощи детям, имеющим диагноз ранний детский аутизм.

Анализ вышеупомянутой психолого-педагогической и методической литературы по теме исследования выявили следующие противоречия между недостаточной изученностью методологической основы системы отношений «родитель-ребенок аутист» и вопросов преодоления стресса возникающих в отношениях между родителями и ребенком аутистом и отсутствием разработанных подходов к адаптации детей аутистов к жизни через семью в современной практике системы образования.

Анализ психолого-педагогической литературы и вышеизложенные противоречия предопределили выбор темы исследования: **«Психолого-педагогическое сопровождение преодоления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист».**

Цель исследования – теоретическое обоснование преодоления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист» и экспериментальная проверка эффективности предложенной модели

Объект исследования - стресс в системе отношений «родитель-ребенок аутист».

Предмет исследования - психолого-педагогическое сопровождение преодоления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист».

Гипотеза исследования: Если, психолого-педагогическое сопровождение преодоления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист» будет основываться на предложенной модели, разработанной на основе анализа психолого-педагогических аспектов отношений между родителями и детьми аутистами, то будет восстановлена системы отношений

«родитель – ребенок аутист», так как родителями будут использованы эффективные копинг стратегии преодоления стресса.

Цель и гипотеза исследования получили дальнейшее развитие и конкретизацию в комплексе **задач**:

1 Обосновать теоретические основы и психолого-педагогические аспекты отношений между родителями и детьми аутистами;

2 Проанализировать подходы реализации системы отношений «родитель-ребенок аутист»;

3 Изучить проявление стресса, его причины в системе отношений «родитель-ребенок аутист» и определить используемые «копинг стратегии»;

4 Разработать психолого-педагогическую модель сопровождения преодоления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист»;

5 Разработать критерии и скомпоновать диагностический инструментарий определения стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист»;

6 Интерпретировать полученные в результате экспериментальной работы данные.

Теоретико-методологические основы исследования:

– положения и идеи изучения аутизма, расстройств аутистического спектра (Т. Питерс, К. Гилберг, В. Каган, К. Лебединская, В. Башина, О. Никольская и др.);

– системные подходы к изучению семьи, семейных отношений (А. Турнбул, Э. Фромм, А. Адлер, А. Варга, Ж. Коянбаев, С. Узакбаева, Е. Жуматаева и др);

– теории и концепции изучения стресса (У. Кеннон, Г. Селье, Р.Лазарус и др);

– концепции и идеи изучения особенностей семейных отношений родителей, воспитывающих детей с особыми потребностями (Е. Силяева, Фарбер, И. Карвасаровская, Т. Высотина, К.А. Михальченко, И. Мамайчук, Л. Печникова, М. Seligman и др).

Методы исследования:

– теоретический анализ научной психолого-педагогической и специальной литературы по проблеме исследования; анализ законодательных и нормативных документов по внедрению инклюзивного образования и образования;

– для проведения экспериментальной работы, определения стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист» был использован следующий диагностический инструментарий: «Копинг-поведение в стрессовых ситуациях» (С. Норман, Д.Ф. Эндлер, Д.А. Джеймс, М.И.Паркер), «Диагностика родительского отношения» (А.Я.Варга, В.В.Столин); Копинг тест Лазаруса; тест-опросник изучения родительских установок PARI. Для обработки полученных данных была использована программа обработки статистических данных SPSS 19.

Этапы исследования:

1-этап (2016-2017) осуществлялся теоретический анализ психолого-педагогической литературы по проблеме исследования зарубежных и казахстанских авторов; изучалось современное состояние проблемы исследования; были определены психолого-педагогические аспекты изучения отношений «родитель-ребенок аутист». Был определен научно-понятийный аппарат исследования, проведен констатирующий эксперимент.

2-этап (2017-2018) На втором этапе исследования изучались копинг стратегии используемые для преодоления стресса в отношениях родителей и детей аутистов. Проводилась интерпретация полученных данных. На основе полученных данных и их интерпретации была разработана психолого-педагогическая модель сопровождения преодоления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист». Была проведена работа с родителями экспериментальной группы на основе предложенной модели.

3-этап (2018-2019) проверялась эффективность разработанной модели с последующим анализом и обобщением научно-педагогических результатов, осуществлялась математическая обработка, обобщение и систематизация полученных результатов, формулировались выводы по результатам исследования, оформлялся текстовый материал диссертации.

База исследования: Частный благотворительный фонд Б.Утемуратова (центр детей аутистов «Асыл Мирас») г. Нур-Султан, НПО «Тамшы-PVL» центр детей аутистов г. Павлодар.

Научная новизна исследования:

- обоснованы теоретические основы и психолого-педагогические аспекты взаимоотношений между родителями и детьми аутистами, что позволило раскрыть сущность понятия «система отношений «родитель-ребенок аутист»;

– определены подходы адаптации детей в системе отношений «родитель-ребенок аутист»;

– обоснованы причины проявления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист», определены используемые родителями копинг стратегии для его преодоления ;

– разработана психолого-педагогическая модель сопровождения преодоления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист»;

– экспериментально проверена эффективность разработанной психолого-педагогической модели сопровождения преодоления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист» и разработаны методические рекомендации по ее использованию; разработаны критерии диагностики и скомпанован диагностический инструментарий определения стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист».

Теоретическая значимость исследования заключается в обогащении теории практики инклюзивного и специального образования новыми знаниями об психолого-педагогических особенностях семей воспитывающих детей аутистов, причин проявления стресса в этих отношениях и используемых копинг стратегий для его преодоления.

Практическая значимость исследования состоит в что разработанные в нем теоретические положения, выводы, научно-методические рекомендации могут быть использованы в работе центров оказывающих социальную, психолого-педагогическую поддержку семьям воспитывающим детей аутистов.

В процессе исследования разработаны:

- психолого-педагогическая модель сопровождения преодоления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист»;
- учебно-методическое пособие «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті женудің психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу», рекомендованное для пользования как специалистам (дефектологам, педагогам, психологам) так и родителями детей аутистов.

Положения выносимые на защиту:

1 Теоретические основы и психолого-педагогические аспекты отношений родителей и детей аутистов, что позволило раскрыть сущность понятия «система отношений «родитель – ребенок аутист».

Система отношений «родитель – ребенок аутист» - это системный процесс, требующий особого восприятия родителями ребенка по существу, сопровождения психолого-педагогической ориентации развития ребенка в течение всей жизни, взаимодействия, сплоченности, терпимости со стороны родителей;

2 Подходы в адаптации детей в системе отношений «родитель-ребенок аутист»: Модель раннего вмешательства «Денвер»; Прикладной анализ поведения (АВА), «Оценка базовых речевых и учебных навыков» (ABLLS-R), «Совместное внимание, символическая игра, участие и регулирование» (Jasper);

3 Стресс и причины его проявления, копинг стратегии используемые родителями для его преодоления в системе отношений «родитель-ребенок аутист»;

4 Психолого-педагогическая модель сопровождения преодоления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист», состоящая из следующих направлений работы - диагностики, консультирования, психолого-педагогической коррекции и разъяснительной работы с родителями детей;

5 Диагностические критерии и инструментарий определения стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист»;

6 Результаты экспериментальной проверки эффективности разработанной психолого-педагогической модели сопровождения преодоления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист».

Обоснованность и достоверность результатов исследования обусловлена исходными методологическими и теоретическими позициями автора, использованием совокупности теоретических и эмпирических методов исследования, адекватных поставленным в исследовании задачам, внутренней стройностью и непротиворечивостью логики исследования; обработкой полученных опытно-экспериментальным путем результатов

методами математической статистики; подтверждением гипотезы исследования его результатами.

Апробация и внедрение результатов исследования: представлены на трех международных научно-теоретических и научно-практических конференциях – (Павлодар, Астана, Алматы), в журналах, рекомендованных Комитетом по контролю в сфере образования и науки Министерства образования и науки Республики Казахстан – 3 статьи (Вестник ПГУ, серия «Педагогическая»; Вестник ЕНУ серия «Педагогическая», Вестник ЕАГИ серия «Педагогика и Психология»), зарубежных научно-практических конференциях – 1 статья (Могилиев, Белорусь), 2 статьи в международном журнале с ненулевым импакт-фактором, входящем в информационную базу Томсон Рейтер (ISI Web of Knowledge, Thomson Reuters), Скопус, 1 учебно-методическое пособие.

Структура диссертации: диссертация состоит из введения, трех разделов, заключения, списка использованных источников и приложений.

Во введении: обосновывается актуальность темы, выделяется противоречие и проблема исследования, определяется цель, объект, предмет, гипотеза и задачи научного поиска, теоретико-методологическая основа исследования, его методы, этапы и база исследования, показана новизна, теоретическая и практическая значимость работы, представлены положения, выносимые на защиту, апробация и внедрение результатов работы.

В первом разделе «Методологические основы изучения системы отношений «родитель-ребенок аутист» были изучены теоретические основы и психолого-педагогические аспекты отношений родителей и детей аутистов, обоснованы подходы работы с детьми аутистами в системе отношений «родитель-ребенок аутист».

Во втором разделе «Общие концепции «стресса» и «копинг стратегий» в системе отношений «родитель-ребенок аутист». Современное состояние вопроса» были изучены понятия «стресс», «копинг стратегии», определены причины проявления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист», разработана психолого-педагогическая модель сопровождения преодоления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист».

В третьем разделе «Экспериментальное исследование приделения стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист» были разработаны критерии и компановны диагностический инструментарий определения стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист»; проведен эксперимент и интерпритация полученных данных, проверена эффективность психолого-педагогической модели сопровождения преодоления стресса в системе отношений «родитель-ребенок аутист» .

В заключении обобщаются результаты исследования, излагаются выводы по итогам экспериментальной работы.

В приложениях представлены практические материалы исследования.